

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВ
КАФЕДРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНО-ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О. Б. Жильцов

2018 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ФОРТЕШАНО

Для студентів

Спеціальності 025 «Музичне мистецтво»
Освітнього рівня: першого (бакалаврського)
Освітньої програми
025.00.02 – сольний спів

Київ - 2018

Ляшенко Ольга Дмитрівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладачі:

Гаркуша Л.І., ст. викл.; *Тітович В. І.*, доц.; *Полянський В.А.*, професор.; *Ляшенко О. Д.*, канд.пед.н., доц.; *Гумінюк С. П.*, викл. кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри інструментально-виконавської майстерності Інституту мистецтв

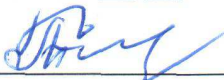
Протокол від 05.09.2018 року № 10

Завідувач кафедри Т.Б. Каблова
(підпис)

Робочу програму погоджено з гарантом освітньої (професійної) програми 09.09.2018 року

Гарант освітньої (професійної) програми О.М. Олексюк
(підпис)

Робочу програму перевірено . .2018 року

Заступник директора А.О. Таранник
(підпис)

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПБ)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__»__ 20__ р., протокол № __
(підпис) (ПБ)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	
Вид дисципліни	нормативна	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	2 кредити / 60 годин	
Курс	1	
Семестр	1	2
Кількість змістових модулів з розподілом:	2 змістові модулі	
Обсяг кредитів	1	1
Обсяг годин, у тому числі:	30	30
Аудиторні	19	18
Модульний контроль	2	2
Семестровий контроль	6	6
Самостійна робота	3	4
Форма семестрового контролю	екзамен	-

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

Мета навчального курсу – формування загальної та фахових компетентностей майбутніх солістів-вокалістів та керівників вокальних ансамблів у процесі засвоєння фортепіанних творів.

Завдання курсу. Вивчення дисципліни «Фортепіано» сприяє формуванню у студентів таких фахових та загальних *компетентностей*:

- **загальні:**

- самоосвітня (здатність до самостійної пізнавальної діяльності, самоорганізації та саморозвитку; спрямованість на розкриття особистісного творчого потенціалу та самореалізацію у фаховій діяльності; прагнення до особистісно-професійного лідерства та успіху).

- **фахові (спеціальні):**

- музично-теоретична (уміння читати нотний текст з аркуша; володіння навичками сольфеджування одноголосного й багатоголосного музичного матеріалу; розвиненість внутрішнього слуху; здатність застосовувати у процесі навчання та фахової діяльності знання з теорії музики, гармонії, аналізу музичних форм, поліфонії; сформованість музично-теоретичного тезарусу);
- інструментально-виконавська (уміння грати на фортепіано вокальні вправи з супроводом модулюючи у всі тональності (вгору і вниз); здатність грати по нотах і підбирати на слух нескладний акомпанемент до вокалізів та вокальних творів).

3. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ ЗА ДИСЦИПЛІНОЮ «ФОРТЕПІАНО»

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Фортепіано» студенти повинні

- **знати:** музичні твори композиторів різних стилів та напрямків; творчі риси композиторів різних епох; музикознавчу термінологію та користуватися нею; специфіку виконання музичних творів різних жанрів та стилів на фортепіано, прийоми інтонування та звуковидобування.
- **вміти:** грати на музичному інструменті нескладні твори; під час гри на фортепіано відображати засоби музичної виразності (інтонувати мелодію, відтворювати динамічні та агогічні вказівки, грати технічні та кантиленні твори); вільно грати двома руками; підбирати на слух; створювати власну інтерпретаційну модель музичного твору; емоційно-образно та виразно виконувати музичні твори на публіку; самостійно працювати.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт					
		Аудиторна					Самостійна
		Лекції	модульне прослух.	Практичні	Лабораторні	Семестровий контроль	
Змістовий модуль 1. Основні компоненти початкової інструментальної підготовки							
Тема 1.1. Формування піаністичних навичок на базі програмового матеріалу.	12				10		2
Тема 1.2. Здобуття необхідних технічних навичок гри на музичному інструменті.	10				9		1
Модульне контрольне прослуховування	2		2				
Підготовка та проходження контрольних заходів (семестровий контроль)	6					6	
Разом	30		2		19	6	3
Змістовий модуль 2. Формування елементарних навичок гри на фортепіано							
Тема 2.1 Виховання свідомого ставлення до об'єктивного змісту музичного твору.	10				10		
Тема 2.2 Ознайомлення з прийомами інтонування та звуковидобування.	12				8		4
Підготовка та проходження контрольних заходів (семестровий контроль)	6					6	
Модульне контрольне прослуховування	2		2				
Разом	30		2		18	6	4
Усього	60		4		37	12	7

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

Змістовий модуль 1

Основні компоненти початкової інструментальної підготовки

Тема 1.1. Формування піаністичних навичок на базі програмового матеріалу

Формування умінь розібрати та осмислити твір, працюючи над нотним текстом. Відтворення музичного твору на фортепіано. Визначення структури та аналізу технічних і артикуляційних труднощів. Закономірність аплікатурних форм: позиційні послідовності, переноси рук, розташування пальців на білих і чорних клавішах тощо. Координація виконавських рухів у процесі гри на фортепіано. Гра на музичному інструменті різних штрихів як окремо кожною рукою, так і двома руками.

Основна література: 1, 4.

Додаткова література: 2,7.

Тема 1.2. Здобуття необхідних технічних навичок гри на музичному інструменті

Оволодіння різними технічними навичками гри на фортепіано, опанування технічною досконалістю музичних програм шляхом роботи над етюдами та гаммами. Гра нескладних музичних творів (п'єс, етюдів). Формування навичок гри акомпанементу до вокальних вправ з дублюванням мелодії вокальної партії, виконанням басу та акордового супроводу. Визначення та відпрацювання технічно-виконавських труднощів (аплікатури, штрихів, фразування, динаміки, агогіки тощо). Самостійний підбір на слух гармонічного супроводу до вокальних вправ. Спів вокальний вправ під власний супровід. Виконання фортепіанної партії до вправ по нотах і напам'ять.

Основна література: 1, 3.

Додаткова література: 3, 4, 6.

Змістовий модуль 2

Формування елементарних навичок гри на фортепіано

Тема 2.1. Виховання свідомого ставлення до об'єктивного змісту музичного твору

Ознайомлення з фактурними та образно-емоційними особливостями музичних творів. Специфіка підбору аплікатури. Усвідомлений підхід до розв'язання проблеми підбору доцільної аплікатури. Ознайомлення з

критеріями аналізу і самоаналізу виконавських інтерпретацій музичного твору. Робота над фортепіанним супроводом до вокалізів. Художньо-виконавський аналіз фортепіанного супроводу, визначення технічно-виконавських труднощів. Засвоєння аплікатурних прийомів. Виконання фортепіанної партії вокалізів по нотах і напам'ять. Спів нескладних вокалізів під власний супровід. Динамічний баланс сольної та акомпануючої партії. Самоаналіз студентом своєї діяльності.

Основна література: 1, 2.

Додаткова література: 5,11, 13.

Тема 2.2 Ознайомлення з прийомами інтонування та звуковидобування

Оволодіння вміннями якісного звуковидобування. Формування навичок кантиленного звуковидобування. Основні завдання роботи над мелодією та її інтонаційною виразністю. Знання особливостей звуковидобування у творах різних жанрів, стилів. Динамічна палітра звучання та її зв'язок зі змістом твору. Тембральне забарвлення інструментального звучання. Розвиток навичок добору акомпанементу до пісенного матеріалу на слух. Самостійний підбір на слух гармонічного супроводу до вокальних вправ, вокалізів та українських народних пісень. Виконання українських народних пісень під власний супровід.

Основна література: 1, 4.

Додаткова література: 10, 12, 13.

6. КОНТРОЛЬ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень студентів

Вид діяльності студента	Максимальна к-сть балів за одиницю	Модуль 1		Модуль 2	
		Кількість одиниць	Максимальна кількість балів	Кількість одиниць	Максимальна кількість балів
Відвідування лабораторних занять	1	19	19	18	18
Робота на лабораторному занятті	10	19	190	18	180
Модульне контрольне прослуховування	25	1	25	1	25
Самостійна робота (виконання домашнього завдання)	5	3	15	1	5
Разом		-	249	-	228
<i>Усього за період роботи до екзамену – 249, що прирівнюється до 60б. з урахуванням коефіцієнта – 4,15 екзамен – 40б.</i>					

6.2. Завдання для самостійної роботи та критерії її оцінювання

№	Зміст завдання	К-сть годин	Література	Академічний контроль	Бали
1.	Тема 1.1 Розібрати музичний твір	1	І варіант –Л. Колодуб «Гуцульський танець»; ІІ варіант – А. Хачатурян «Андантино	Прослуховування	5
2.	Тема 1.1 Робота над етюдом та гаммами.	1	І варіант – І. Беркович «Етюд»; ІІ варіант – мажорна або мінорна гама	Перевірка та прослуховування	5
3.	Тема 1.2.. Підібрати необхідну аплікатуру і виконати музичний твір.	1	І варіант – укр.. нар. пісня «І шумить і гуде» або музичний твір Ю. Щуровського «Пісенька».	Прослуховування	5
	Тема 2.2. Робота над динамічною палітрою музичного твору	4	І варіант: М. Шух «Каченята стрибають»; ІІ варіант: В. А. Моцарт «Вальс».	Прослуховування	5
	Усього	7			20

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Навчальні досягнення бакалаврів з дисципліни «Фортепіано» професійного спрямування «Сольний спів» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь і навичок.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти, де зазначено види контролю.

Кожний модуль включає бали за відвідування занять, поточну роботу на практичних (індивідуальних) заняттях, виконання самостійної роботи, модульне контрольне прослуховування. Модульний контроль знань здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Модульне контрольне прослуховування №1	Критерії оцінювання	Бали
Виконання студентами: I варіант (для підготовленого студента): гра 2-х музичних творів (поліфонія або велика форма та п'єса); II варіант (для початківців): 2 твори (етюд та п'єса).	Своєчасність виконання модульного контрольного прослуховування	5
	Виконання одного музичного твору напам'ять	5
	Виконання другого музичного твору напам'ять	5
	Правильна художня інтерпретація музичних творів. Технічна досконалість відтвореної інтерпретаційної моделі музичного твору	5
	Емоційно-образне виконання музичних творів	5
Максимальна кількість балів		25
Модульне контрольне прослуховування №2	Критерії оцінювання	Бали
Виконання студентом музичних творів, які опрацьовувалися ним протягом вивчення змістового модуля 2	Своєчасність виконання модульного контрольного прослуховування	5
	Виконання одного музичного твору напам'ять	5
	Виконання двох і більше музичних творів по нотах.	5
	Правильна художня інтерпретація музичних творів. Технічна досконалість відтвореної інтерпретаційної моделі музичного твору	5
	Емоційно-образне виконання музичних творів	5
Максимальна кількість балів		25
Усього		50

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

У процесі оцінювання навчальної роботи студентів застосовуються такі методи: - за джерелом інформації: словесні (пояснення, розповідь, бесіда), наочні (практично-виконавський показ, спостереження);

- за логікою передачі і сприймання навчальної інформації: індуктивні, дедуктивні, аналітичні, синтетичні;

- за ступенем самостійності мислення: репродуктивні, пошукові, дослідницькі;

- за ступенем керування навчальною діяльністю: під керівництвом викладача, самостійна репетиційна робота студентів з нотним матеріалом.

Методи стимулювання інтересу до навчання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності:

- методи стимулювання інтересу до навчання: виконавський показ викладача, створення ситуації зацікавленості, заохочення до концертної діяльності.

У процесі оцінювання навчальної роботи студентів застосовуються такі методи:

- усного контролю (оцінювання рівня сформованості інструментально-виконавських умінь студентів у процесі виконання на фортепіано навчальної програми відповідно до робочої програми навчального курсу);

- самоконтролю (самоаналіз, самооцінка та самокоригування студентом своїх музично-виконавських дій).

В першому семестрі формою контролю є екзамен. На екзамені враховується вся робота студента за семестр. Програма екзамену складається з творів, різних за змістом, стилем, фактурою і формою, які повинні максимально відобразити рівень виконавських навичок і умінь студента, а також рівень його загальної музичної культури.

Програма екзамену повинна включати 2 музичні твори різні за змістом, стилем, фактурою і формою, які повинні максимально відобразити рівень виконавських навичок і умінь студента, а також рівень його загальної музичної культури.

Програмні твори мають продемонструвати різні аспекти підготовки майбутнього педагога музики.

6.5. Орієнтовний репертуар для семестрового (підсумкового) контролю

Етюди

1. Беренс Г. Тв. 70. 50 маленьких фортепіанних п'єс без октав: №№1- 30.
2. Беркович І. Маленькі етюди: №№ 1- 30.
3. Гедіке О. Тв. 32. 40 мелодійних етюдів для початківців: №2, 3, 7.
Тв.36. 60 легких фортепіанних п'єс для початківців. Зош.1: №№ 13, 14, 22. Тв. 46. 50 легких п'єс для фортепіано. Зош. 1: №№11, 18, 20.
4. Гнесіна О. Маленькі етюди для починаючих: №№1- 3, 7, 9- 13, 15, 19.
5. Черні К. Вибрані фортепіанні етюди. Під ред. Г.Гермера. Ч. 1: №№ 1- 6.
6. Шітте А. Тв. 108. 25 маленьких етюдів: №№ 1- 15. Тв. 160. 25 легких етюдів: №№ 1- 20; Вибрані етюди зарубіжних композиторів для фортепіано.Вип.1 №№ 2- 29. Етюди для фортепіано. Вип. 1. Під ред. В.

Дельнової (за вибором).

П'єси

1. Агафонніков В. Музичні ігри. 27 п'єс для починаючого піаніста (за вибором).
2. Александров А. 6 маленьких п'єс для фортепіано (за вибором)
3. Антюфєєв Б. Дитячий альбом. (за вибором).
4. Барток Б. Дітям. Зош. 1 (найбільш легкі п'єси). Мікрокосмос. Зош. 1 (за вибором) .
5. Бер О. Зозуля.
6. Беренков В. Дві марійські пісні: Сі мажор, До мажор .
7. Беркович І. 25 маленьких п'єс (за вибором).
8. Блок В. Дитячий альбом: Колискова, Волинка грає, Ведмідь у лісі.
9. Волков В. 30 п'єс для фортепіано (за вибором). 10 п'єс для фортепіано (за вибором).
- 10.Гедіке О. Тв.36. 60 легких фортепіанних п'єс.
- 11.Герштейн В. 10 фортепіанних п'єс: №№3, 5, 6, 8.
- 12.Гольденвейзер О.Тв.11.Збірка п'єс для фортепіано: №№ 3, 5, 6.
- 13.Гречанінов О. Тв. 98. Дитячий альбом (за вибором).
- 14.Жилінський А. Фортепіанні п'єси для дітей (за вибором).
- 15.Кабалевський Д. Тв. 27. Вибрані п'єси для дітей (за вибором).

Поліфонічні твори

1. Аглінцева О. Російська пісня.
2. Бах І.С. Нотний зошит Анни Магдалени Бах: №1-Менует.
3. Беркович І. 25 легких п'єс для фортепіано: Канон.
4. Гедіке О. Тв. 36. 60 легких фортепіанних п'єс для початківців.
5. Гендель Г. Арія ре мінор, Менует мі мінор.
6. Глінка М. Дві поліфонічні п'єси: Мі бемоль мажор, ре мінор.
7. Гуммель І. П'єси: Фа мажор, До мажор, ре мінор.
8. Крігер І. Менует ля мінор.
9. Лисенко М. Ой, під горою, під перевозом. За річкою-бережком.
- 10.Михайлов К. Пісня.
- 11.Моцарт Л. Менует, Буре.
- 12.Салютринська Т. Протяжна.
- 13.Слонов Ю. П'єси для дітей: Поліфонічна п'єса.
- 14.Сорокін К. Дитячий куточок: Няньчина пісенька.

Твори великої форми

1. БетховенЛ Сонатина Соль мажор.
2. Беркович І. Варіації на тему російської народної пісні “Во саду ли в огороде”.
3. Гедіке О. Тв.36.Сонатина До мажор.

4. Кабалевський Д. Тв.51. №1 Варіації на тему народної пісні.
5. Литкова І. Варіації на тему білоруської народної пісні “Савка та Гришка зробили дуду”.
6. Моцарт В. Алегро Сі-бемоль мажор. Легка сонатина До Мажор.
7. Назарова Т. Варіації на тему російської народної пісні ”Пойду ль, выйду ль я”.
8. Салютринська Т. Сонатина.
9. Штейбельт Д. Сонатина До мажор.

ДОДАТКОВА НОТНА ЛІТЕРАТУРА

Для роботи над вокалізами та українськими піснями:

І семестр

- *Єгоричева М.* Вправи для розвитку вокальної техніки.

ІІ семестр

- *Абт Ф.* Школа співу: вибрані вправи для низьких голосів у супроводі фортепіано.
- *Зейдлер Г.* Мистецтво співу. Частина І, ІІ.
- Обробка *М. Глинки.* „Не щечечи, соловейку”;
- Обробка *В. Заремби.* „Дивлюсь я на небо”;
- Обробка *В. Косенка.* „Грицю, Грицю, до роботи”;
- Обробка *В. Косенка.* „Взяв би я бандуру”;
- Обробка *М. Лисенка.* „Там, де Ятрань круто в’ється”;
- Обробка *С. Людкевича.* „Ой, ти, дівчино, заручена”;
- Обробка *М. Лисенка.* „Ой не світи, місяченьку”;
- Обробка *Н.Скоробагатька.* „Стоїть гора високая”;
- Обробка *Н. Скоробагатька.* „Очерет лугом гуде”;
- Обробка *Ю. Соколовського.* „І шумить, і гуде”;
- Обробка *Ю. Соколовського.* „Лугом іду, коня веду”;
- Обробка *Ю. Соколовського.* „Місяць на небі”;
- Обробка *Ю.Соколовського.* „Тече річка невеличка”;
- Обробка *Ю. Щуровського.* „Ой, за гаєм, гаєм”;
- Обробка *Ю. Щуровського.* „Ой, ходила дівчина бережком”.

6.6. Шкала відповідності оцінок

Оцінка	Кількість балів
Відмінно	100-90
Дуже добре	82-89
Добре	75-81
Задовільно	69-74
Достатньо	60-68
Незадовільно	0-59

7. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ «ФОРТЕПІАНО»

Разом 60 год.: лабораторних – 37 год., МК – 4 год., самостійна робота – 7 год., семестровий контроль – 12 год., підсумковий контроль – екзамен (у I семестрі)

	I семестр		II семестр	
Модулі	Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2	
Назва модуля	Основні компоненти початкової інструментальної підготовки		Формування елементарних навичок гри на фортепіано	
К-сть балів за модуль	249 балів		228 балів	
Заняття	1 – 10	11 19	1 – 10	11– 18
Лекційні				
Семінари				
Практичні	10	9	10	8
Назва начального модуля (практичне заняття)	Тема1.1. Формування творчого підходу до виконуваних творів	Тема1.2. Художньо-звуковий задум композитора та шляхи його реалізації	Тема2.1. Поліфонія: виконавський аналіз та специфіка інтерпретації багатоголосся	Тема2.2. Виконавський аналіз та специфіка інтерпретації творів великої форми
Самостійна робота	10-	5-		5 б.
Модульне контрольне прослуховування	Модульна контрольна робота - 25 б.		Модульна контрольна робота - 25 б.	
Коефіцієнт	Усього за період роботи до екзамену без урахування коефіцієнта – 249 балів. Коефіцієнт – 4,15		-	

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основна (базова) література:

1. Алексеев А. Д. Методика обучения игре на фортепиано. /А. Д. Алексеев. – М.: Музыка, 1978. – 287 с. (В бібліотеці Інституту мистецтв – 2 екз.)
2. Баренбойм Л. А. Путь к музицированию. 2-е изд. – / Л. А. Баренбойм– Л.: Сов. композитор, 1973. – 270 с. (В бібліотеці Інституту мистецтв 1 екз.).
3. Гаркуша Л. І., Економова О. С. Формування інструментально-виконавського досвіду майбутнього вчителя музичного мистецтва / Людмила Гаркуша, Ольга Економова. – К.: Київський університет ім. Б. Грінченка, 2014. – 120 с. (В бібліотеці Інституту мистецтв є 4 екз.).
4. Либерман Е. Я. Работа над фортепианной техникой. – М.: Искусство, 1985. – 144 с. *Посилання на електронний варіант: <http://elib.kubg.edu.ua/4871/>.*
5. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры: Записки педагога / Г. Г. Нейгауз. – [5-е изд.] – М. : Музыка, 1987. – 238 с. (В бібліотеці Інституту мистецтв 5 екз.)

Додаткова література

1. Голубовская Н. И. Искусство педализации. / Н. И. Голубовская – Л.: Сов. композитор, 1985. – 96 с.
2. Кременштейн Б. Л. Воспитание самостоятельности учащегося в классе специального фортепиано. / Б. Л. Кременштейн– М.: Сов. композитор, 2003. – 120 с.
3. Маккиннон Л. Игра наизусть. / Л. Маккиннон– М.: Искусство, 1967. – 144 с.
4. Мартинсен К. А. Индивидуальная фортепианная техника (на основе звукотворческой воли) \ Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Г. М. Когана. – М.: Музыка. 1966. – 217 с.
5. Мартинсен К. А. Методика индивидуального преподавания игры на фортепиано / Карл Адольф Мартинсен; [пер. с нем. В. Л. Михелис]; ред. Л. И. Ройзмана. – М.: Музыка, 1977. – 127 с.
6. Милич Б. Е. Воспитание ученика-пианиста в 5-7 классах ДМШ. / Б. Е. Милич– К.: Муз. Україна, 1982. – 86с.
7. Падалка Г. М. Учитель, музика, діти./ Галина Микитівна Падалка – К.: КГПИ, 1982. – 144 с
8. Савшинский С. И. Работа пианиста над музыкальным произведением / Самарий Ильич Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 187 с.
9. Савшинский С. И. Работа пианиста над техникой / Самарий Ильич Савшинский. – Л.: Музыка, 1964. – 106 с.
10. Тимакин Е. М. Воспитание пианиста. Методическое пособие./ Е. М. Тимакин – М.: Музыка, 1989. – 144 с.
11. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано. / Г. М. Цыпин– М.: Сов. композитор, 1994. – 176

